

MODOR ÁDÁM:

A titok meg a nyitja
Titkos szolgák és jelentések

A Kádár-korszak kultúrpolitikájáról számtalan különféle könyvet lehet írni. Olyat, amely a szaktörténésztől megkövetelt eszközök és módszerek segítségével, tárgyától kellően eltávolodva mutatja be a korszak egészét, a döntéshozataltól a megélt életig. De ilyen könyvet nem lehet még egyet írni... (Ilyesmit esetleg.)

Mert nagyon szép a hivatalosság története, de a Kádár-korszak „underground” értelmiségi mozgásai soha nem lesznek kibogarászhatóak máshonnan, csak a politikai rendőrség aktáiból és a kulcsszereplők visszaemlékezéseiből. Az utóbbiak azonban gyakran aktuálpolitikai érdekekhez igazíthatnak, tehát – finoman fogalmazva – pontatlanok lehetnek. Ezzel együtt a Kádár-korszak kultúrpolitikájához, mint ahogy az ebből a könyvből is világossá válik, napi szinten hozzátartozott a titkosszolgálati módszerek alkalmazása: a manipuláció terén mindig lépéselőnyvel bírt a hatalom, s azt is tudta, amit egyesek még önmagukról sem.

De mivel egy korszak története nem kizárólag az állam különböző szerveinek története – sőt elsősorban nem az –, ez a szamizdatos kor nagyon fontos számunkra. Még akkor is, ha valaki nem „azon az ol-

dalon” helyezkedik el. Hiszen ebből a könyvből nemcsak az válik világossá, hogyan álltak fel egyes értelmiségi csoportok a hatvanas–nyolcvanas években, de gyakran az is nyomon követhető, hogy a rendszerváltás után miért és hogyan váltak szét vagy éppen találkoztak útjaik.

Másfelől közelítve: a hatalom bizony nagyon komolyan manipulálta a rendszerváltás előtti kulturális élet minden szintjét, és még sok évtizednek kell eltelnie ahhoz, hogy szép lassan az összes „történetet” összehordjuk/összehordják, és minden (?) részlet világossá válhasson számunkra.

Könyvünk „története” a legenda Krassó Györggyel veszi kezdetét és nagyjából a rendszerváltozással fejeződik be. De természetesen sokkal többről van itt szó, mint néhány értelmiségi néhány akciójának bemutatásáról, vagy egyes fontos eseményekről – például az 1972. március 15-i tüntetésről – szóló dokumentumok feltárásáról.

A szerző a már hozzáférhető, kutatható levéltári források segítségével igyekszik bemutatni a titkosrendőrség és a „rendszer” (jobb szó híján írom ezt) ellen akciókat szervezők viselkedésének természetrajzát. Ezzel együtt kirajzolódik a másik oldalon állók elnyomó apparátusának működési és gondolkodási mechanizmusa is, valamint a kultúrpolitika – már említett – rejtett dimenziói. Ennek kapcsán (vagy eredménye-

képpen) a szerzőnek természetesen tisztáznia kell a korszak bizonyos eseményeit, vagy legalábbis azok egyes elemeit. Nem kronologikus történetet ír, hanem a fontosabb szereplők (Krassó, Konrád, Pór György) legendáriumát szembesíti az iratokkal (ezúttal tehát *nem* egy újabb legendárium készül!).

Ezen a ponton mutat rá a szerző – nyilvánvaló és egyértelmű akarata nélkül – arra, hogy egy civil társadalom miért nem képes megvédeni magát egy hálózattól, teljesen függetlenül attól, hogy ezt a hálózatot ki tartja fenn, ki működteti. Nem képes kivédeni annak manipulációit, hiszen csoportjai mindig aktuális értékek és érdekek mentén alakulnak meg (és át), struktúráik esetlegesek, ennek következtében pedig egy „külső kéz” mindig képes beavatkozni, ellentétet szítani és zsákutcás akciókat generálni anélkül, hogy a szereplők valójában tudnák, mit tesznek és kinek az érdekében. Mindez akkor is így van, ha a manipuláló hálózat tagjai és vezetői sincsenek tisztában tetteik távlati következményeivel. Az viszont már egy másik problémakör – mely jócskán túlmutat a kötet vizsgálódási horizontján –, hogy miért is alakult úgy a világ, hogy a „24 órás” érdeken túl nem igazán van jövőkép...

ÖTVÖS ISTVÁN

(Kairosz Kiadó, Budapest, 2004,
304 oldal, 2600 Ft)

GYÁNI GÁBOR:

Posztmodern kánon

Szinte közhelyes (és már-már illetlen) fordulat az ajánlandó könyv kicsiny méretét emlegetni, mint ami komoly előnyt jelent a villamoson/váróteremben/elképesztően szűk helyeken olvasás lehetősége szempontjából. Aki ekként méltat egy könyvet, az feltehetően alulmaradt a népszerűvel szemben, és titokban acélos tekintettel pislog egy művelt, minden kihasználható idejében mohón olvasó nép jövője felé. Én is ebbe a hibába esem most.

Gyáni Gábor tanulmánykötete ugyanis kicsi, sőt vékonydongájú, ezért aztán hamar végigolvasható könyv. Nem mellékesen pedig történelemfilozófiai és historiográfiai útjelző, vagyis egy összefoglaló igényű munka, amelyet a művelt olvasó mégis nyugodt szívvel forgathat villamoson/váróteremben/elképesztően szűk helyeken, és nem csak kézbeillő volta miatt. Szerzője komoly témákat pendít meg benne, de már az első oldalaktól szembetűnő a világos fogalmazás, a végig fegyelmezett stíl tapintatos és igen kellemes jelenléte. Induljunk innen, a nyelv, a retorika vidékéről. A kötet első felének tanulmányai ugyanis alapvetően a történetírás nyelvi problémáit veszik sorra.

Gyáni lényegre törően (nem mellékesen: érthetően) vázolja fel a